

น้ำเอ๋ย น้ำคำ

‘น้ำ’ คือชีวิตของคนไทยเสมอมาโดยเฉพาะในชุมชนที่มีพื้นฐานการผลิตและวัฒนธรรมที่ผูกโยงกับการปลูกข้าว ‘น้ำ’ จึงมักมีความหมายที่ให้คุณค่าและชี้ถึงความอุดมสมบูรณ์ เช่น อยู่ข้าวอยู่น้ำ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เลยไปจนถึงการใช้ ‘น้ำ’ ในเชิงสัญลักษณ์ที่ดี เช่น น้ำจิตน้ำใจ น้ำมิตร น้ำสาบาน

แต่ ‘น้ำ’ ก็มีความหมายที่ไม่ค่อยดีได้ด้วยเหมือนกัน เช่น น้ำเน่า น้ำเมา(ที่สสส.เค้าไม่สนับสนุน) ขอแต่เนือๆไม่เอาน้ำ (ไม่มี)น้ำยา และ(สม)น้ำหน้า เป็นต้น

น้ำท่วมครั้งนี้ เป็นครั้งประวัติศาสตร์ของประเทศไทยที่ทำทายนาน “น้ำท่วมดีกว่าฝนแล้ง” ที่จริงปีที่แล้วเราก็มีน้ำท่วมหนัก ปีก่อนก็มี ปีก่อนก่อนก็มี ปีก่อนก่อนก่อนก็มี แต่ครั้งนี้เราเห็นภาพที่ปีก่อนๆเราไม่ได้เห็น นั่นก็คือ พื้นที่เมือง และไม่ใช่เมืองชายขอบเสียด้วย แต่เป็นเมืองสำคัญ เช่น นครสวรรค์ อุทยา และเมืองที่อยู่ชิดติดกรุงเทพฯ ได้แก่ ปทุมธานี นนทบุรี และพื้นที่เศรษฐกิจหลายแห่ง ซึ่งที่แล้วๆมาไม่ค่อยท่วม แต่ปีนี้ น้ำท่วมอย่างสาหัสสาครรจ์ ถึงกับทำเอารองนายกรัฐมนตรีที่รับผิดชอบด้านเศรษฐกิจหลังน้ำตา ได้แก่ กรณีน้ำท่วมนิคมอุตสาหกรรมหลายแห่ง ทั้งนิคมอุตสาหกรรมโรจนะ นิคมอุตสาหกรรมไฮเทค นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน และอาจรวมถึงนิคมอุตสาหกรรมนวนครที่ต่อคิวอยู่

เราได้เห็นภาครัฐออกมาแจ้งประชาชนอย่างสม่ำเสมอว่า เอาอยู่ ไม่ต้องห่วง ไม่ต้องตื่นตกใจ ขณะที่เราเห็นพื้นที่ต่างๆ เสียเมืองให้กับการจู่โจมของน้ำ ทีละเขต ทีละพื้นที่ ชัดกับที่รัฐพร่ำบอกเรา ที่จริงถ้ารัฐไม่ต้องการให้ประชาชนตื่นตกใจ ก็ควรจะบอกสถานการณ์ตามความเป็นจริงจะดีเสียกว่า ควรประกาศให้ประชาชนทราบว่าพื้นที่ใดบ้างที่น้ำอาจจะท่วม และความรุนแรงจะอยู่ในระดับใด ทบทวนข้อมูลนี้บ่อยๆให้ข้อมูลถูกต้องตามสถานการณ์ที่อาจเปลี่ยนไป และแจ้งผ่านสื่อต่างๆให้ทั่วถึง แทนที่รัฐจะเฝ้าบอกว่าไม่ต้องห่วง ไม่ต้องห่วง ควรจะแนะนำว่าประชาชนควรจะเตรียมตัวอย่างไร ถ้าเกิดสถานการณ์ในระดับ 1 ระดับ 2 หรือระดับ 3 ประชาชนเราอยากทราบเช่นนี้มากกว่า

ทีวีไทย พีบีเอส ได้สัมภาษณ์ผู้บริหารกทม.ซึ่งล้วนบอกว่าควบคุมสถานการณ์ได้ ประชาชนไม่ควรตื่นตระหนก เมื่อผู้สื่อข่าวป้อนคำถามสุดท้ายว่า ในกรณีเกิดภาวะน้ำท่วมกรุงเทพฯขึ้นจริงๆ กทม.มีแผนอย่างไรบ้าง คณะผู้บริหารกทม.กลับตกอยู่ในความเงิบ เป็นความเงิบที่น่าตกใจไม่น้อยกว่าน้ำท่วม เนื่องจากความเงิบนี้ได้กลายเป็นคำสารภาพว่ากทม. ไม่ได้มี

รัฐควรจะบอกให้ประชาชนเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับสถานการณ์ความรุนแรงระดับต่างๆ มากกว่าจะบอกว่า ไม่ต้องห่วง ไม่ต้องตกใจ เราได้เห็นจากสถานการณ์ในจังหวัดอื่นๆแล้วว่า เมื่อมีการแจ้งเตือนและบอกให้อพยพภายใน 3 ชั่วโมง ชาวบ้านเตรียมตัวไม่ทันในระยะเวลาเพียงแค่นั้น ความโกลาหลก็ตามมา คนกรุงเทพฯเห็นภาพเหล่านี้แล้ว ถ้าเขาจะเตรียมตัวรับมือไว้ก่อนย่อมเป็นการดี เพราะการเตรียมตัวไว้ แล้วน้ำไม่ท่วม ย่อมดีกว่าไม่เตรียมตัว แล้วน้ำเกิดท่วม อย่างแน่นอนในพื้นที่ที่อาจต้องมีการอพยพ รัฐควรบอกล่วงหน้าด้วยซ้ำว่าถ้าต้องมีการอพยพ จะให้อพยพไปทางไหน จะไปกันอย่างไร และควรเอาอะไรหรือไม่เอาอะไรติดตัวไปด้วยบ้าง

ประชาชนที่อาจได้รับผลกระทบอยากทราบว่า**จะต้องเตรียมตัวอย่างไรบ้าง จะช่วยเหลือตัวเองได้อย่างไรบ้าง**ในช่วงเวลาที่เหลืออยู่ก่อนที่ภัยพิบัติจะมาถึงตัว ไม่มีหน่วยงานใดออกมาให้ข้อมูลที่ประชาชนอยากรู้อย่างยิ่งนี้เลย ทั้งๆที่เรากำลังพูดถึงกทม.ซึ่งเป็นศูนย์กลางของประเทศที่ตั้งของรัฐบาล ศูนย์รวมของการบริหารจัดการ ศูนย์รวมของความรู้และเทคโนโลยี ศูนย์รวมของการสื่อสารและประชาสัมพันธ์

มีแต่ภาคประชาชน เช่น อาจารย์ยอดเยี่ยม เทพธรรานนท์ สถาปนิกรุ่นใหญ่ ที่เผยแพร่ “บัญญัติ 20 ประการเพื่อรับมือน้ำท่วม” ผ่านทางหนังสือพิมพ์ และรายการ “หมอบ้าน” ทางวิทยุ FM 96.5 ซึ่งผู้จัดรายการก็ได้ช่วยส่งไฟล์บทความดังกล่าวไปให้ประชาชนที่สนใจ แจกกันต่อไปในวงกว้างผ่านทางอีเมล เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ เป็นความร่วมมือแจกจ่ายข้อมูลโดยประชาชนกันเองโดยแท้

ตัวแทนชาวหมู่บ้านจัดสรรที่ได้รับผลกระทบจากการป้องกันน้ำไม่ให้เข้าเมืองปทุมธานีซึ่งทำให้ทั้งหมู่บ้านต้องจมน้ำ บอกกับผู้สื่อข่าวว่า พวกเราเข้าใจถึงความจำเป็นที่จะต้องปกป้องพื้นที่เมือง และคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ไม่ว่าอะไรที่จะต้องรับภาระน้ำเหล่านั้น แต่อยากขอให้เจ้าหน้าที่แจ้งให้ทราบล่วงหน้าและให้ความช่วยเหลือบ้าง จะได้เตรียมตัวทัน เชื่อว่าใครได้ยื่นถ้อยคำเหล่านี้ย่อมจะต้องสะเทือนใจ ในเมื่อจะต้องให้เขาเสียสละถึงปานนั้น จะบอกเขาสักคำให้รู้ตัวก่อนไม่ได้เชียวหรือ ประชาชนที่ได้รับผลกระทบย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการแจ้งให้ทราบล่วงหน้า และได้รับการเยียวยาที่เหมาะสม โดยเฉพาะเมื่อผู้ทำให้เกิดผลกระทบนั้นเป็นภาครัฐเสียเอง

นอกจากวิธีการเตรียมตัวล่วงหน้า ประชาชนก็อยากได้รับคำแนะนำด้วยว่ากรณีน้ำท่วมบ้านแล้ว เขาควรจะทำอะไรบ้าง นอกจากเอาถุงยังชีพไปแจกให้เขาแล้ว ควรจะบอกวิธีดูแลสุขภาพ และการกำจัดของเสีย ทั้งที่เป็นขยะมูลฝอย เช่น ขวดน้ำดื่ม ก่องโฟมหรือถุงพลาสติกใส่อาหาร และการขับถ่ายปัสสาวะ อุจจาระ ควรทำอย่างไรเพื่อไม่ให้มีปัญหาตามมาอีกในเรื่องสุขอนามัย โรคภัยไข้เจ็บ และโรคระบาด และหลังจากน้ำลดแล้ว จะฟื้นฟูบ้านช่องกันอย่างไร อาจารย์ยังอดเยี่ยมอีกเช่นกันที่ได้ออกมาให้คำแนะนำในเรื่องการฟื้นฟูบ้านหลังน้ำท่วม

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ยืนยันว่า การให้ข้อมูลข่าวสาร ยังคงเป็นจุดอ่อนของภาครัฐเหมือนเช่นที่เคยเป็นมา ล่าสุด เราได้เห็นความสับสนในหมู่หน่วยงานต่างๆของภาครัฐว่าใครจะเป็นคนแถลงข่าว ให้ข้อมูลกับประชาชน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สปภ. หรือทท. 17 พื้นที่ภัยพิบัติฉบับลงในกทท.ที่ได้ประกาศไปแล้ว ก็มีการประกายกเล็กตามมา และย้อนกลับมายืนยันใหม่อีก กว่าจะตกลงกันว่าจะประกาศหรือไม่ประกาศดี น้ำก็ท่วมไปบางพื้นที่แล้ว

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ซึ่งเป็นองค์กรภาคประชาสังคมเพื่อประโยชน์สาธารณะ และเครือข่ายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย สถาบันพระปกเกล้า มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (สถาบันธรรมชาติเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมได้เข้าร่วมเป็นภาคีล่าสุดด้วย) ได้ศึกษาเรื่องธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ซึ่งรวมถึงเรื่องการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการได้เพียงใด โดยศึกษาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ต่างๆ การศึกษานี้ครอบคลุมด้วยว่าประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับภัยพิบัติเพียงใด โดยดูว่าประชาชนที่อาจได้รับผลกระทบได้รับข้อมูลข่าวสารใหม่ ข้อมูลถูกต้อง ครบถ้วน เป็นประโยชน์ใหม่ และประชาชนได้รับข้อมูลรวดเร็วทันที่จะปกป้องดูแลตัวเองให้พ้นจากภัยพิบัติหรือไม่ ฯลฯ

ภัยพิบัติที่เครือข่ายฯได้ศึกษาว่าประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารได้เพียงใด ได้แก่ การระบาดของไข้หวัดนก การเกิดสึนามิในบริเวณทะเลอันดามัน การรั่วไหลของสารกัมมันตภาพรังสีโคบอลต์ 60 ที่จ.สมุทรปราการ และกรณีรถบรรทุกสารเคมีอันตรายคว่ำกลางกรุงเทพฯเมื่อหลายปีก่อน

ในการศึกษาเหล่านี้ เครื่องข่ายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ได้เชิญหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติเข้าร่วมเป็นกรรมการที่ปรึกษาของโครงการด้วย โดยมุ่งกระตุ้นให้หน่วยงานเหล่านี้เห็นความสำคัญของการให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชน

น่าเสียดายที่ผลของความพยายามของเราไปไม่ถึงสปก. หรือ กทม.

ท่ามกลางข่าวร้ายเรื่องน้ำท่วม ข่าวดีก็คือ หลังวิกฤตครั้งนี้ เป็นโอกาสที่จะปรับวิถียุทธกันครั้งใหญ่ในหลายๆการ เช่น ในการวางผังเมือง การออกแบบเมือง การออกแบบบ้าน-อาคาร ให้เหมาะสมกับภูมิโน้มนวนของแต่ละพื้นที่ในประเทศไทย การพิจารณาจัดระบบการเดินทางขนส่งเสียใหม่ การออกแบบยานพาหนะที่เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศบ้านเรา รวมไปถึงการจัดระบบให้พนักงานทำงานที่บ้านได้แทนที่จะต้องเดินทางไปทำงานทุกวัน

น่าจะมีการออกแบบและการผลิตสินค้าเกี่ยวกับน้ำท่วมใหม่ๆออกมาได้อีกมาก เช่น เครื่องมือป้องกันน้ำท่วมเข้าบ้านนอกจากถุงทราย โถสวมที่สามารถปิดท่อสวมได้ สุขาคเคลื่อนที่ที่ฆ่าเชื้อได้ในตัว อาหารที่ฉีกซองทานได้เลยไม่ต้องใส่น้ำร้อนและเก็บได้นาน หรือบรรจุภัณฑ์ที่สามารถทำลายตัวเองได้หลังจากใช้งานเสร็จ ฯลฯ

แต่ที่สำคัญยิ่งกว่านั้น ควรจะเป็นนวัตกรรมด้านวิถีคิด วิถีคิดที่แตกต่างไปจากเดิม มองยาวๆไม่มองสั้นๆ มองทั้งระบบไม่มองทีละส่วน อยู่กับธรรมชาติไม่ใช่พิชิตธรรมชาติ และนอกจากนวัตกรรมทางวิถีคิดแล้ว หวังจะเห็นนวัตกรรมทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น วัฒนธรรมการให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชนเชิงรุก นั่นคือหน่วยงานรัฐให้ข้อมูลกับประชาชนอย่างรวดเร็ว โดยไม่ต้องรอให้ประชาชนร้องขอหรือสงสัยเสียก่อน และวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับความปลอดภัย

วิถีคิดและวัฒนธรรมเหล่านี้ต่างหากที่จะเป็นนวัตกรรมหรือของใหม่ที่แท้จริงสำหรับบ้านเมืองของเรา

สมฤดี นิโครวัฒนียงยง
สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

16 ตุลาคม 2554